

UDK 94(497.6)"19/20"(049.3)

Primljeno: 24. 12. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Husnija Kamberović

ZBORNIK O DOSTIGNUĆIMA I IZAZOVIMA DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

[Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću: historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti Bosne i Hercegovine. Zbornik radova (Ur. Mirko Pejanović), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga CCXIII, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 20, Sarajevo, 2024]

ANUBiH je 1973, 1983, 1993, 2019. i 2023. godine organizirala naučne skupove povodom godišnjica održavanja ZAVNOBiH-a. To je bilo važno i za BiH i za ANUBiH. Kao što se vidi iz izlaganja akademika Mirka Pejanovića objavljenog u ovom zborniku, BiH je svoju državnost čuvala tokom 20. stoljeća (1969. datum održavanja ZAVNOBiH 25. novembra je proglašen Danom državnosti BiH, iako su u RS 1993. poništili tu odluku). Ovim skupovima, kao i brojnim drugim aktivnostima, ANUBiH je značajno doprinijela afirmaciji državnosti Bosne i Hercegovine.

U ovom zborniku akademik Mirko Pejanović je predstavio historijsko-politološki uvid u razvoj državnosti BiH, dok su Zijad Šehić, Husnija Kamberović i Milivoj Bešlin ukazali na historijski kontekst održavanja ZAVNOBiH-a. Ivo Goldstein je pažnju usmjerio na ideologiju bratstva i jedinstva kao temelja socijalističke Jugoslavije i BiH, a Marco Attila Hoare još i na važnost Ustava iz 1946. kao završne faze NOB i uspostavljanja socijalističke BiH.

Kakve sve ideje prepoznavamo u ovom zborniku?

Nije u pitanju samo historijski kontekst, koji je ovdje detaljno i vrlo jasno predstavljen, nego se nude i ideje za dalji razvoj bosanskohercegovačke državnosti.

Tako je, na primjer, Neven Anđelić pokazao kako je poslije 1990. odbačen koncept države utemeljene na ZAVNOBiH-u. Šta smo dobili nakon toga? Dobili smo krizu države. Da bi se to prevazišlo postoje tri načina:

1. Povratak na načela ZAVNOBiH-a;
2. Raspad i uspostava tri monoetničke države;
3. Prihvatanje BiH, ali odbacivanje tekovina ZAVNOBiH-a (to se pokušalo 1990. i pokazalo se neuspješnim. Donekle na tom principu egzistira i ovo što sada živimo kroz Dejtonski sporazum, pa vidimo da je nefunkcionalno).

Iz toga se može zaključiti kako BiH treba graditi na temeljima ZAVNOBiH-a, ali uz demokratske vrijednosti, kojih je nedostajalo u doba socijalizma zbog jednopartijskog sistema. Upravo o tim vrijednosnim odrednicama na kojima je funkcionirala socijalistička BiH pisao je u ovom zborniku Elvis Fejzić, ukazujući na ustavne promjene, socijalna i ekonomska dostignuća te nacionalno pitanje. Te odrednice jesu omogućile funkcioniranje socijalističke BiH, ali su one ugrožene 1990-ih. BiH je, ipak, odoljela agresivnom ratu, te je upravo u ratno doba 1990-ih obnovljena bh državnost, koja se poslije rata jedno vrijeme i afirmativno razvijala. Afirmacija države poslije 1995. mogla se odvijati u doba kada je postojala volja političkih elita za saradnju. Adamir Jerković u tom kontekstu ukazuje na doba kada je u Predsjedništvu BiH iz RS bio Živko Radišić (1998-2002). Ali, stvari su krenule u drugom pravcu nakon što je Dodik, iako je u početku radio na afirmaciji države BiH, promijenio retoriku i usmjerio političku djelatnost na razgradnju države.

Šta je, dakle, osnova na čemu treba graditi BiH kao državu?

Albin Muslić govori o važnosti državne imovine i ulozi Ustavnog suda i Parlamentarne skupštine u zaštiti te imovine. Ivan Cvitković ukazuje na zajednički život, jer historijski Bosna i Hercegovina nije zemlja mržnje nego tolerancije, ali je nužno odbaciti nacionalizam, čime je BiH, uz sve ostalo, ipak prilično bogata. Za „mirnu Bosnu“ nužan je dijalog, ali istinski dijalog i uvažavanje *Drugog*. Na tome se, smatra prof. Cvitković, jedino može graditi pravna i demokratska država BiH unutar Evropske Unije. Njegov prijedlog je: uvažavati političke realnosti, ali razvijati bh državljanstvo, koje razlikuje od bosanske nacije. Filozof J. Habermas je upotrijebio termin „ustavni patriotizam“, ali imajući u vidu da se u ime patriotizma „dešavalo i dešava (se) svašta“, prof. Cvitković ostaje na pojmu državljanstva BiH. „Riječ je o državljanском poštovanju Ustava i zakona zemlje u kojoj se živi“ (str. 246).

I prof. Zdravko Lučić ukazuje na to da je BiH moguća na osnovnim načelima ZAVNOBiH-a, te da su oni „temelj moderne državnosti BiH“ i ukazuje da

je ravnopravnost konstitutivnih naroda, utvrđena u Dejtonskom sporazumu (Ustavu), zapravo „esencijalna nit državnopravne osobnosti BiH utvrđene odlukom ZAVNOBiH-a“ (ja bih ovdje još dodao da je ZAVNOBiH garantirao ravnopravnost naroda, ali i teritorijalnu cjelovitost BiH. ZAVNOBiH insistira na oba ova principa). Zato Lučić odbacuje tezu da je Dejtonski ustav „luđačka košulja“ za BiH.

Kako dalje?

Prvo, smatra prof. Lučić, treba pristupiti odgovornom projektu ustavnih reformi i uspostaviti efikasne principe državnog funkcioniranja, te ne podlijevati uvjerenju kako se nacionalno i građansko isključuju. Nužno je razlikovati državnost od nacionalnosti: „Mi jesmo svi Bosanci po državnosti, ali nacionalna izdiferenciranost je jasna“ (str. 260). Dakle, potrebna je dogradnja dejtonskog Ustava, a pri tome se treba osloniti na „kvalificirane sudionike političkih procesa“ (str. 259), jer se to ne smije prepustiti samo političarima, koji su „pretežno osrednje inteligencije i poštenja, a natprosječnih pohlepa za vlašću, slavom i novcem“ (str. 258).

Postoje i drugačiji pristupi. Tako na primjer prof. Senadin Lavić u ovom zborniku insistira na suverenitetu BiH i bosanskom nacionalnom identitetu kao principima koji jedino mogu održati BiH kao državu. U tom smislu on ukazuje na političke programe nacionaliziranja bh stanovništva od 19. stoljeća pa dalje, posebno skrećući pažnju na „dva ekspanzivna balkanska nacionalizma Srbije i Hrvatske“ (pri tome iznosi i staru interpretaciju navodne izjave Stojana Protića iz 1918. o Muslimanima, što je historijska nauka već odbacila). I on ukazuje na važnost principa ZAVNOBiH-a u vezi s teritorijalnom cjelovitošću BiH, ali i na proces etniciziranja politike u BiH u doba socijalizma. „Kad se „poklope“ sadržaji etničkog i političkog u društvu onda govorimo o *eticiziranju* politike“ (str. 276). To je za BiH loše, jer je to „sredstvo preko kojeg Srbija i Hrvatska ostvaruju svoju kontrolu unutarnjih procesa u sistemu Bosne i pretvaraju dio bosanskog naroda u petokolonašku skupinu“. Lavić insistira na „modernom konceptu nacije kao političke zajednice građana“, a protiv takvog, modernog pristupa, tvrdi on, bore se „razorna antibosanska mašinerija srpsko-hrvatskog ekspanzionizma koji ne prihvata državni suverenitet BiH i insistira na naraciji o tri odvojena naroda. Dakle, velikodržavna politika srpska i hrvatska ne žele da u Bosni bude razvijena bosanska državna vlast, nego da etničke grupe budu suverene na određenim teritorijama i da onda one odlučuju o sudbini Bosne“ (str. 289).

Ovakav stav otvara i pitanje ranijih neuspjeha u izgradnji funkcionalne države BiH, čime se bavi profesor Stefano Bianchini iz Bolonje, analizirajući raspad SFRJ i nacionalističke pristupe u mirovnim pregovorima za BiH. Prof. Bianchini ukazu-

je na široko rasprostranjeno primordijalističko razumijevanje nacije (to jest, razumijevanje nacije kao biološke kategorije smještene iznad ljudskih i građanskih prava). Zato su neki i u Evropi, a ne samo Tuđman i Milošević, priželjkivali rješenje rata u BiH kroz etničku podjelu. Bianchini ukazuje na jednu važnu konferenciju iz 1990. kada je Christopher Cvijić predlagao etničku podjelu u Jugoslaviji kroz razmjenu stanovništva. Kada je Bianchini rekao da je to nemoguće provesti bez krvavog rata (jer ni Gandhi nije u tome uspio), „odjednom su me svi prisutni funkcioneri i analitičari, Italijani i Englezi, optužili za histeriju i pozvali me na šutnju“, a sada „svi znaju kako se to završilo“ (str. 296).

Za razliku od Lučića, Bianchini smatra da je Dejton proizveo „čudovište, tj. nefunkcionalnu decentraliziranu državu“. U dejtonskom Ustavu su Bošnjaci, Srbi i Hrvati okarakterizirani kao nacije, mada bi se BiH, kao i sve druge članice Ujedinjenih nacija, mogla smatrati nacijom, ako pod tom kategorijom podrazumijevamo građanski sadržaj, ali ne ako se to promatra u primordijalističkom tumačenju nacije. U toj dvosmislenosti, smatra Bianchini, izrasli su korijeni nefunkcionalnosti države u BiH. „Ustvari, Zapad je priznao hegemoniju nacionalizma koji je sam izvezio tamo gdje je nekompatibilan s realnošću, mada su postojale alternativne snage“ (str. 299).

Prof. Kasim Trnka se također bavi istraživanjem uzroka aktuelne krize državnosti BiH i predlaže neka rješenja za njeno prevazilaženje. Dejton nudi „okrnjenu državnost“, ali su se poslije 1995. svi počeli zalagati za ostvarenje svojih ratnih ciljeva političkim i institucionalnim sredstvima (str. 315). To je dovelo do krize, čije rješenje sada treba tražiti u provedbi presuda Evropskog suda za ljudska prava koji je presudio da privilegije za pripadnike konstitutivnih naroda, zagarantirane Ustavom, „nisu u skladu sa Evropskom poveljom o ljudskim pravima“. Dakle, treba mijenjati te diskriminatorne dijelove Ustava (str. 318), što nije moguće učiniti bez „sinergije djelovanja domaćih demokratskih snaga i predstavnika međunarodne zajednice“.

Da li geopolitički okvir ide u prilog tim promjenama? O tome piše Sead Turčalo. Ukazuje na razne aktere u ovoj geopolitičkoj igri (Rusija, Turska, Evropska Unija, SAD, Kina) te predstavlja nekoliko scenarija geopolitičkog razvoja i uticaja na BiH, koji su nesumnjivi. Prvi scenario je nastavak etnopolitičke parcelizacije; drugi je regionalna integracija, i treći je globalno usklađivanje. BiH mora voditi računa o svakom od ovih mogućih scenarija. Ja se, ipak, pitam, da li imamo razrađene scenarije ponašanja u okviru ovih mogućih geopolitičkih pregrupisavanja?

Ali, kako god bilo, jedini put je evropeizacija. O tome piše prof. Dževad Drino, koji ukazuje na povijesnu dinamiku pravne tradicije BiH (349. i dalje). Naravno, tome

ima raznih otpora. Jasmina Bešlagić tako ukazuje na etnizaciju i politizaciju pitanja rada Ustavnog suda (izbor sudija, način donošenja odluka i sl.).

Zaključak je da se etnizacija i politizacija pojavljuju kao mehanizmi podriivanja ustavnopravnog poretka BiH, dok Lada Sadiković ukazuje na to da se funkcionalna država može graditi jedino na temeljima evropskih vrijednosti, odnosno pretpostavka izgradnje funkcionalne države je – primjena temeljnih evropskih vrijednosti. Šta to znači? To znači jačanje demokratskih institucija, razumijevanje evropskih vrijednosti kao univerzalnih vrijednosti, poštovanje ljudskih prava, poštovanje i izvršavanje sudskih presuda i sl.

Neki istraživači, poput Nerzuka Ćurka, bave se futurologijom i nude nove sadržaje starim idejama. Ćurak tako predlaže novi sadržaj pojma *Zajedništvo*, ponovno uspostavljanje državne nagrade ZAVNOBiH, veći angažman intelektualaca, intenziviranje dijaloga naučnika o „najtežim pitanjima izvan politike“ (str. 400) itd. Sve to može voditi Bosnu i Hercegovinu ka integracijskim procesima u EU, o čemu piše Elmir Sadiković. Da bi ti integracijski procesi bili uspješni BiH mora državnost razvijati na konceptu liberalne demokracije, ali su tu i izazovi industrijskog osiguranja u BiH u procesu integracije, o čemu pišu prof. Željko Sain, Jasmina Selimović i Edin Taso. Bez ekonomije nema razvoja države i društva. Za sve to treba mir, jer je mir pretpostavka razvoja i integracije BiH, o čemu pišu Ivo Marković i Franjo Topić u svojim odvojenim priložima u ovom zborniku. Ekonomija i mir će otkloniti separatizam i unitarizam (Žarko Papić, str. 479).

Na kraju, akademik Esad Duraković u diskusiji, koja je također objavljena u ovom zborniku, ističe:

„Danas i ovdje, u najvišoj državnoj naučnoj instituciji, govori se o ZAVNOBiH-u kao temelju i simbolu državnosti, a ovo je vrijeme kada je ta državnost sudbinski ugrožena. Paradoks je potpun jer smo jedini, barem u Evropi, ako ne i u svijetu, bez nacionalnog identiteta u značenju pripadnosti državi, odnosno u značenju državnosti. Stoga je ova državna Akademija nauka i umjetnosti dužna afirmirati nacionalni identitet kao bitno sredstvo i izraz očuvanja državnosti. Nije ovo zagovaranje „nove nacije“ jer se prigovara kako je završeno formiranje nacija na ovim prostorima. Upravo obrnuto, ova nacija u značenju državnog, a ne etničkog identiteta, davno je formirana, duboko u povijesti, i sada se traži samo njeno uvođenje u odgovarajuće dokumente i zakone. To bi trebala biti jedna od poruka, ili jedan od zaključaka ovog naučnog skupa.“ (490-491).

Ako bih htio sumirati razne ideje koje su zastupljene u ovom zborniku, onda bih rekao sljedeće:

1. Bosna i Hercegovina je država sa dugom tradicijom;
2. temelji moderne državnosti BiH su postavljeni u odlukama ZAVNOBiH-a;
3. principi ZAVNOBiH (ravnopravnost naroda i teritorijalna cjelovitost BiH) su i danas jedini na kojima se može graditi država BiH. Pokušaji da se prihvati BiH, ali odbace tekovine ZAVNOBiH pokazali su se lošim eksperimentom;
4. BiH se može razvijati kao funkcionalna država ako postoje volja političkih elita, ali je nužno i afirmirati osnove na kojima ta država može funkcionirati: državna imovina te uloga Ustavnog suda i Parlamentarne skupštine u čuvanju te imovine, insistiranje na zajedničkom životu (jer BiH nije zemlja mržnje nego tolerancije), otvaranje istinskog dijaloga, uvažavanje Drugog, afirmiranje bosanskohercegovačkog državljanstva koje podrazumijeva poštivanje Ustava i zakona ove zemlje, određene ustavne reforme u koje se moraju uključiti profesionalci, a ne prepustiti sve samo političarima;
5. neophodno je zaustaviti procese etniciziranja politike;
6. otvoriti dijalog i pokušati koliko je moguće primordijalističko poimanje nacije mijenjati modernističkim razumijevanjem tog pojma, ali ono što je pritom neosporno jeste razvijanje svijesti o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini;
7. aktuelna kriza se može riješiti jedino poštovanjem evropskih vrijednosti kao univerzalnih vrijednosti, poštovanjem ljudskih prava, izvršavanjem sudskih presuda i slično;
8. zašto nekim starim idejama ne dati nove sadržaje? Zašto se ne bi ponovo uspostavila državna nagrada ZAVNOBiH?

Ove ideje iz zbornika se pojavljuju kao važne ne samo za razumijevanje historijskog i politološkog konteksta državnosti Bosne i Hercegovine, nego sadrže i važne sociološke, ekonomske i ustavne aspekte razvoja te državnosti. Istodobno, zbornik nudi konkretne prijedloge za razvoj bosanskohercegovačke državotvorne svijesti kroz jačanje bosanskohercegovačkog državljanstva, te jačanja pravne države i evropskih vrijednosti kao pretpostavke za evropske integracije, što je optimalan okvir za budućnost Bosne i Hercegovine kao moderne države.

Adresa autora
Author's address

Husnija Kamberović
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
husnija.kamberovic@ff.unsa.ba